

ЧАСОПИСИ «НОВИНЫ» І «ПЧОЛА»: ПОШУК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті проаналізовано два періодичні видання доби «Весни народів» – «Новини» (1849) і «Пчола» (1849) – за редакцією Івана Гушалевича (1823–1903) через призму пошуку їхніми авторами свого національного «я». Маркером національної ідентичності було передовсім тогочасне найменування автохтонного населення Галицької Русі як русинів, «русского нарѣда» («русскій народъ»), себто українського, яке було відмінним від означення російського народу. Такого розмежування чітко дотримувалася редакція політичного часопису «Новини», що засвідчувала, наприклад, рубрика «Россія», у якій російську армію названо «россійской», а царя – «Цѣсаръ Россійскій». Натомість редакція історико-літературного часопису «Пчола» називала «русским народом» як три народи – «великорусскій», «білорусскій» і «малорусскій», так і автохтонне населення Галицької Русі. Таким чином, вона робила плутанину в головах тогочасних галицьких русинів і не сприяла усвідомленню ними своєї національної ідентичності.

У статті з'ясовано, що у складних суспільно-політичних та економічних реаліях того часу часописи політичного («Новини») й історико-літературного («Пчола») спрямування унаочнили, як їх автори у завуальованих поетичних образах відображали ідею єдності етнічних українських земель, розділених між двома імперіями – Російською і Австрійською. Реальне ж втілення цієї єдності вбачали передовсім в об'єднанні русинів Галицької та Угорської Русі в окрему провінцію у межах Австрійської держави.

З'ясовано також, що важливим чинником національної ідентичності були рідна мова та ставлення до неї авторів. Спільність коріння українців усіх етнічних земель засвідчували читачам опубліковані в часописах художні твори та літописи, історичні нариси, етнографічні й наукові статті, зокрема переспіване Богданом Дідицьким «Слово о полку Игоревомъ», уривки з «Енеїди» Івана Котляревського і його ж «Пѣсня на новий 1805 годъ... Князю Олексю Борисовичу Куракину» тощо.

Проаналізовані публікації засвідчують прагнення українців до єдності на історичному, мовному й духовному рівнях.

Ключові слова: часописи, «Новини», «Пчола», Іван Гушалевич, Галицька Русь, «русскій народъ» («русскій народъ»), русини, українці, національна ідентичність.

Vasyl GABOR

*Cand. of Philol. Sciences, Senior Researcher
at the Department of Ukrainian Periodicals Studies,
Institute of Press Studies,
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine.
vsgabor@gmail.com*

NOVYNY AND PCHOLA PERIODICALS: SEARCHING FOR NATIONAL IDENTITY

The article focuses on two periodicals of the Springtime of Nations period – i. e. *Novyny* (News, 1849) and *Pchola* (Bee, 1849), edited by Ivan Hushalevych (1823–1903) – examining them from the perspective of their authors' search for their national identity. The primary marker of national identity was referring to the indigenous people of Galician Rus' as Ruthenians, Rus' people, that is, Ukrainians as distinct from the Russian people. This distinction was clearly adhered to by the editorial board of the political periodical *Novyny*, as evidenced, for example, by the column «Russia», where the Russian army was referred to as «Russian» and the tsar was mentioned as «Russian Tsar» («Цѣсарь Россійскій»). Instead, the editorial board of the historical and literary periodical *Pchola* used the term «Rus' people» to refer to both the three peoples – «Great Russian», «Belarusian», and «Little Russian» and the indigenous population of Galician Rus'. Thus, it confused the then Galician Ruthenians and failed to raise their awareness of their national identity.

The article reveals that in the complex sociopolitical and economic realities of the time, political (*Novyny*) and historical and literary (*Pchola*) periodicals demonstrated how their authors used subtle poetic images to convey the idea of unity of ethnic Ukrainian lands divided between two empires – Russia and Austria. The real manifestation of this unity was seen primarily as unification of the Ruthenians of Galicia and Hungarian Rus' into a separate province within the Austrian Empire.

It has also been established that the native language and the attitude of the authors to it were an important factor of national identity. The common roots of Ukrainians of all ethnic lands were demonstrated in works of fiction and chronicles, historical essays, ethnographic and research articles published in the periodicals, including Bohdan Didytskyi's «A Tale of Igor's Campaign», excerpts from Ivan Kotliarevskiy's «Aeneid» and his «Song for New Year of 1805... to Prince Alexei Borisovich Kurakin», etc.

The analyzed publications testify to the fact that Ukrainians were striving for unity on the historical, lingual, and spiritual levels.

Key words: periodicals, Novyny, Pchola, Ivan Hushalevych, Galician Rus', Rus' people, Ruthenians, Ukrainians, national identity.

Історія функціонування досліджуваних часописів – «Новини» і «Пчола» – 1849 р. загалом добре осмислена в українському пресознавстві, зокрема в історико-бібліографічних дослідженнях науковців НДІ пресознавства ЛННБ України ім. Василя Стефаника [1; 18]. Перше видання припинило свій вихід на 26-му числі через те, що новий пресовий закон вимагав від видавців виплачувати встановлену урядом значну «кавцію» за видання політичного напрямку, а належних коштів відповідальний редактор Іван Гушалевич не мав, тому розпочав випуск нового часопису, присвяченого «словесности», оскільки на літературну газету вимога нового пресового закону не поширювалася. Однак через малу кількість передплатників (125 осіб) часопис історико-літературного спрямування «Пчола» також припинив свій вихід на 19-му числі. Обидва видання мали загальну нумерацію сторінок для усіх чисел.

На думку Івана Франка, «Новини» «се були письмо без програми, без ясно висловлених яких-будь принципів» [20, 30], а «перший в Галичині неполітичний, літературно-науковий часопис» [20, 34], в якому І. Гушалевич, «коли не в виконанні пробував сягнути поза межі Галичини, бажав мати в своїй “Пчолі” всеукраїнський орган» [20, 35] припинив вихід як через неосвіченість і вбогість руської публіки, так і через «невдатне» редакторство Івана Гушалевича [20, 41].

Та все ж означені видання І. Гушалевича доби «Весни народів» – політичне й історико-літературне – яскраво відображають тогочасний стан українського суспільства, і в цьому контексті ми вирішили проаналізувати їх через призму пошуку їхніми авторами своєї національної ідентичності.

«Весна народів» настільки потужно вплинула на національну свідомість автохтонного населення Галицької Русі, що цей стан можна охарактеризувати словами одного з дописувачів часопису «Новини»: «Русинъ днесъ и съ чортомъ боровбысь, якъ му на путь влѣзе» [7].

Зазвичай у програмі видання чітко зазначається його мета та аудиторія, на яку воно буде спрямоване. Однак в оголошенні «Письма часового „Новини“» не вказано, кому адресується нове видання. Ймовірно, редактор Іван Гушалевич вважав, що саме мова часопису («въ языцѣ народнѣмъ... загадалисьмо... выдавати письмо часове», «вѣдповѣдаючи духови народа нашого») [5] і вказує адресата – народ Галицької Русі, який означувався у часописі руським народом («рускій нарѣдъ») або русинами («торжествувалисьмо Русины въ нашѣмъ обрадку всеславное водосвятіе») (Новини. 1849. Ч. 3. С. 9). (Тут і далі джерела коротких інформаційних повідомлень зазначаємо у тексті. – В. Г.).

Уперше адресата видання – «рускій нарѣдъ» – вказано у вірші «На Новый рѣкъ!», який правдоподібно належав І. Гушалевичеві і який відкривав ч. 1 від 1/13 січня

1849 р. У цьому творі звучав заклик до читачів вітати «щиренько» Новий рік, щоб щастя зілляв «на нашу землю, / На рускій нарѡдъ казненный тяженько...» [15]. Однак у часописі «Пчола» І. Гушалеви́ч використовує вже означення «рускій народъ». Так, у нарисі «Исторія отечественная» він називає «русским народом» три народи – «великорусский», «білорусский» і «малорусский», а в передовій статті «Кто въ насъ до воспоможенія часописмъ найбільше вліяєть?» – автохтонне населення Галицької Русі. У нарисі «Исторія отечественная» І. Гушалеви́ч стверджує, що «народъ Русский... роздѣляється на три частей: Велико-Русский, Бѣло-Русский и Малорусский», з яких 12 мільйонів живе під державою «Россійского Царя», а 3 мільйони в Галичині і в Уграх під владарюванням Австрійської імперії [4, ч. 2, 29], у передовій же статті веде мову про «великочисленный Русский народъ, котрый уже въ одной Галичинѣ великое простороньство занимає...», а його письменство називає «Галицко-Русским» [11].

Проаналізовані видання дозволяють нам стверджувати, що в часописі «Новини» редакція чітко розмежовувала русинів, себто «рускій нарѡдъ» (український) і російський, що засвідчує й рубрика «Россія». В одному з повідомлень із Санкт-Петербурга від 15 лютого 1849 р. довідуємося, що «при Армії російской знесена кара бѣгання через прутя» (Новини. 1849. Ч. 16. С. 67), а царя редакція назвала «Цѣсаръ Россійскій» (Новини. 1849.

Ч. 16. С. 65). Натомість у часописі «Пчола» такого чіткого розмежування нема.

Те саме можна сказати і про використання в обох часописах означення «рускій» та «русский». Якщо в «Новинах» редакція послідовно дотримувалася означення «рускій», то в «Пчолі» домінуючим стало «русский», зокрема, поема Антонія Могильницького «Скитъ Манявскій» має таке жанрове означення – «Епось нарѡдный рускій...» [13, ч. 14, 209], а назва «рускій» («рускій») вживалася значно рідше. Вона трапляється у статті Й. Лозинського «Уваги над правописом руским» [12, 262] та нарисі без зазначення авторства п. н. «Чи былъ феодализмъ на Руси», у якому київського князя Рюрика названо «князь рускій» [21, 294]. Зазначимо, що І. Гушалеви́ч у згаданій «Исторії отечественной» називає Святополка «великимъ Княземъ Русскимъ» [4, ч. 6, 93], а про Київ наводить такі слова князя Олега: «Да будетъ онъ матерею городовъ Русскихъ. – Съ тыхъ то временъ область Кіевская названна Русью» [4, ч. 2, 32].

Така нечітка позиція редакції часопису «Пчола» у використанні означення «рускій нарѡдъ» («рускій народъ») як для трьох народів – «великорусского», «білорусского» і «малорусского», так і автохтонного населення Галицької Русі робила плутанину в головах тогочасних галицьких русинів і не сприяла, на нашу думку, усвідомленню ними своєї національної ідентичності.

Закономірним постає запитання, чи під означенням «руській нарѡдъ» («русській нарѡдъ») редакції часописів «Новини» та «Пчола» мали на увазі весь український народ чи тільки ту частину, яка перебувала у складі Австрійської держави, і чи відображала на сторінках означених персоніжів ідею єдності всіх етнічних українських земель. Щоб відповісти на це запитання, треба взяти до уваги ту обставину, що перші видання доби «Весни народів», до яких зараховуємо й часописи «Новини» та «Пчолу», не могли відверто висловлювати ідею єдності всіх етнічних українських земель, розділених двома імперіями – Російською і Австрійською, бо такі висловлювання влада могла б потрактувати як зазіхання на державний устрій. Однак ідея єдності всіх українських земель відображена дуже широко, але опосередковано і в завуальованих поетичних образах у багатьох віршах, опублікованих у цих виданнях.

Уперше назву «Україна» трапляється на сторінках «Пчоли» у статті Якова Головацького «Івань Котляревській», у якій ідеться про те, що «Цѣла Украина читає Енеиду съ роскошью отъ письменного селянина до богатого пана» [2, 37–38], а згодом у вірші «Милый друже» Івана Наумовича знаходимо поетичний рядок «въ степы Украины» [16, 203]. (Щоправда, слово «Украины» тут надруковано з друкарською помилкою – як «Укранны»).

Я. Головацький у згаданій публікації називає українську мову ма-

лоруською («малорусский языкъ»), на яку І. Котляревський перелицював Вергілієву «Енеїду», самого І. Котляревського іменує українцем («Пѡдъ скромною простотою Украинця – укывавъ душу высокую и повную нѣжныхъ и благородныхъ чувствъ») [2, 41], а його земляків – українцями («уважавъ обычаи, звычаи, повѣрья и преданія своихъ землякѡвъ Украинцѡвъ») [2, 37]. З легкої руки І. Котляревського, зазначав Я. Головацький, з'явилися в Україні повісті та поезії Грицька Основ'яненка («володѣющего народнымъ гуморомъ»), Петра Гулака-Артемовського («съ его незвычайною мелодією Малорусского языка»), Амвросія Могили («съ глубокимъ поетическимъ чувствомъ»), Ієремії Галки (М. Костомарова) («съ искреннею любовію къ Украинѡ») [2, 38] та ін.

Із цих скупих відомостей можна зробити висновок, що редакція часопису «Пчола» використовувала означення «Украинцѡ» виключно для автохтонного населення Великої України.

Спільність коріння українців усіх етнічних земель також засвідчували читачам опубліковані в часописах, передовсім у «Пчолі», художні твори та літописи, історичні нариси, етнографічні й наукові статті, зокрема переспіване Богданом Дідицьким «Слово о полку Игоревомъ», вірш «Розлука козака. Съ любовь, пѣснь украинская» (ч. 17), історичні нариси «Польша, Русь и Ромыны» Антонія Петрушевича (ч. 1, 2) та його ж «Историческія извѣстія древ-

ной Архимандрії чину св. Василя В. въ селѣ Уневѣ» (ч. 16–19), введення до історії та «Исторія отечественная» І. Гушалевича (ч. 1–19), «Житіє преподобного Нестора Сочинителя Лѣтописи» без зазначення автора (ч. 14, 15), стаття «Иванъ Котляревскій» Якова Головацького (опублікована під криптонімом Я. Г.) (ч. 3) і твори самого І. Котляревського – уривки з п'ятої частини «Енеїди», «на Малороссійській языкъ перелицьованої» (ч. 3), та вперше опублікована «Пѣсня на новій 1805 годъ Пану нашому и Батьку Князю Олексю Борисовичу Куракину» (ч. 16) тощо.

Осмісленню національної ідентичності сприяла також етнографічна стаття «О звычайхъ» (Пчола. 1849. Ч. 16), опублікована під криптонімом Г – –, який, ймовірно, належав І. Гушалевичу, а також різні гасла, які редакція часопису «Новины» містила під назвою видання, зокрема: «Кто тебе рѣдна мово зневажає, / Най того щастье всюда обминає» (Мог.) (Новины. 1849. Ч. 4. С. 13); «О якже мило! жити для родини, / Якъ мѣдъ солодки оуплывають днины» (Новины. 1849. Ч. 5. С. 17).

Не маючи змоги відверто висловлювати ідею єдності всіх українських земель, як ми вже зазначали, редакції часописів «Новины» та «Пчола» вдавалися до завуальованих поетичних образів. Так, на сторінках часопису «Новины», у вірші Антонія Могильницького «Оученымъ членамъ Матици Руской! Нового Року 1849», знаходимо поетичні рядки, у яких опосередковано окреслено

етнічні межі України від Сяну до Дону. Поет запитує, навіщо скликати музи Гелікона, «Коли гаями вѣдъ Сяна до Дона, / Рядить Русалка золотоволоса?»; навіщо прагнути вод Гіппокрени, «Сли въ лонѣ Руси, каждый здрѣй студеный, / Гомонятъ славовъ Днѣпрови пороги!» [1, ч. 10, 40], навіщо бродити чужими ріками (і перераховує, якими саме), «Сли чисти струи и въ Днѣстру – и въ Тись, / И въ норахъ Прута – и въ жерелахъ Сяна!»; навіщо нам пісня про золоте руно, «Сли храбрость Руси скаже Кримска луна, / Славу Козацку степови могили!» [14, ч. 10, 41].

Микола Костомаров (під псевдонімом Іремій Галка) у вірші «Пѣсня моя» висловлював бажання, щоб його пісня линула українськими землями: «Вѣдъ Сосны до Сана вона простянулася; / До хмары карпатскої вона доторкнулася; / Чорноморскою водою вмывається... / Днѣпромъ стародавнымъ пѣдперезана...» [10, 79].

Немовби наслідуючи Іремію Галку, й І. Наумович у вірші «Милый друже» хоче взяти всі пісні на криленята і рознести їх «Въ стромы Бескида, въ степы Украины / Куда Русска мати, куда Русски сыны!» [16, 203].

Поетично окреслено українські етнічні землі і в програмному вірші «До Пчолы» І. Гушалевича. Поет просить «пчолу» облетіти й повернутися додому та «Росовъ украинсковъ / Зъ берегѣвъ Днѣпровыхъ; / И росовъ Галицковъ, / Зъ берегѣвъ Днѣстровыхъ; / Зъ надъ Прута, зъ

надъ Сяна, / Зъ Бескидѣвъ высо-
кихъ / Оживляйся, пчѣлко» [3]. Саме
ці рядки давали підстави говорити
дослідникам, зокрема І. Франкові,
що І. Гушалевич «бажав мати в
своїй “Пчолі” всеукраїнський ор-
ган» [20, 35].

Додамо, що в часописі «Новини»
українські етнічні землі означено
також поетичним терміном
«Рускоморя». Невідомий автор вір-
ша «Єго Преосвященству Грегорію
Яхимовичови... Въ нарочитый день
тезоименства», який правдоподібно
належить перу І. Гушалевича, пише:
«Руское чувство изъ груди
горячой / Сильнѣйшимъ звукомъ
днесъ ся вѣдзывае / Якъ Рускоморя
звукъ волны кипячой» [8, 31–32].

Подібні поетичні образи, на нашу
думку, дозволяли тогочасному чи-
тачеві усвідомити себе частиною
українського народу й українського
простору, а для редакції часописів
«Новини» та «Пчола» це був один із
способів осмислення національної
ідентичності.

Як впливає з публікацій полі-
тичного часопису «Новини», про
об'єднання всіх українських ет-
нічних земень, розділених між
двома імперіями – Російською та
Австрійською, у той час не могло
бути й мови. Авторам видавалося
можливим і реальним об'єднання
тільки русинів Австрійської дер-
жави в окрему провінцію на їхніх
етнічних територіях. У передовій
статті «О новѣмъ обмеженю Руси
австрійскои» автор розміркову-
вав над тим, що нова конституція
Австрійської держави надавала рив-

ноправність усім народам країни,
які мали право на своїй «питомій»
землі завести свою мову в всіх на-
вчальних закладах, державних і су-
дових установах. Однак реалізувати
це на ділі виявилось важко, бо в
одну провінцію були об'єднані різні
народи, які мали спільні навчальні
заклади і державні установи, у яких,
своєю чергою, мова одного народу
перемагала іншу. Вирішити цю про-
блему, на думку автора передовиці,
могло тільки етнічне розмежування
усіх народів. Особливо пекучою ця
проблема була в Королівстві Галиції
та Володимерії, тож автор вважав,
що конче необхідною є потреба но-
вого розмежування між русинами і
поляками в Галичині, щоб нікому не
завдати кривди, а всі межові місце-
вості, де переважали русини, були
приєднані до Львова, а де поляки –
до Кракова. «По той самой засадѣ
повинни такожде и Русини закар-
патскіи, которыхъ ся тамъ бѣльше
якъ 712.000 находить, съ нами въ
одну область получеными быти», –
завершував свої міркування автор
передової статті [17, 101–102].

До такого об'єднання спонукува-
ла і кількість русинського населен-
ня в Австрійській державі. Зокрема,
редакція наводила статистичні ві-
домості, що із 37593096 жителів
країни русинів було 3144598, а
поляків – 2172265 (Новини. 1849.
Ч. 14. С. 57), а в цісарському війську,
яке нараховувало 492486 осіб, руси-
нів було 50100 осіб (Новини. 1849.
Ч. 16. С. 66). І. Гушалевич у нарисі
«Исторія отечественная» зазначав,
що «Русь Галицкая и Угорская подъ

Австрійськимъ скипетромъ составляетъ собою одну изъ большихъ провінцій тойже монархіи» [4, ч. 2, 29].

Про необхідність об'єднання галицьких і закарпатських русинів йшлося також у дописах із Угорської Руси, де панував угорський терор, і подібне об'єднання могло покласти край будь-яким ворожим утискам. З листа «Зъ оугорскои границъ» довідуємося про звірства угорців, які за вірність монархії повісили чотирьох священників й одного намісника. Автор листа зазначав: «Цѣлый Мараморошъ и дальшая сторона оугорска ажъ по Тысу есть нашему Цареви дуже прихильна, бо дежъ Русинъ не бывъ вѣрный правому владѣнню? алежъ задля того дрежить пѣдъ найлутшимъ тероризмомъ... Одно правое слово есть достаточне, чтобы на шибиници повиснути» [9, 10].

Однак об'єднання галицьких і закарпатських русинів так і не відбулося. І в цій ситуації періодичним виданням доводилося активно боронити національні права свого народу. На шпальтах політичного часопису «Новины» часто містилися повідомлення з коментарями, в яких редакція гаряче обстоювала рівноправність русинів. Зокрема, редакція повідомляла про те, як польські депутати розповсюджували між членами «Собора оуставодательного» полемічні листи, спрямовані проти русинів, і коментувала їхні дії так: поляки не хочуть відмовитися від свого верховенства («верхованя») над русинами і всі-

лякими хитрощами намагаються доказати, що в Галіції існує лише одна народність, і вважають «русинѡвъ лише яко неґацію», а закон рівноправності прагнуть виключно на себе перетягнути. Тож редакція вважала, що тільки розпорядженням уряду можна «святе Русинѡвъ право охоронити», і зазначала при цьому, що польське «народно-самолюбїє» домагається переваги над русинами під прапором історичного права і демократичних вольностей, чому всіми силами опиралося «неускорблене чувство народа руского», «щобы ся въ рабство спокревненого єму племени на вѣки на попасти» (Новины. 1849. Ч. 8. С. 29).

Одним із важливих маркерів національної ідентичності були рідна мова та ставлення до неї авторів. З великим пієтетом писав про рідну мову (в тогочасному означенні – «языкъ рускій») Антоній Могильницький у вірші «Оученымъ членамъ Матици Руской! Нового Року 1849»: «Ци языкъ рускій, такъ дикій оубогій / Же красы свѣтла негодень сказати? / И безъ чужои, пустый, запомоги / Мусѣль такъ довго облогомъ лежати? // Нѣ! – Языкъ рускій, солодкій багатый! / Ревный соловій красной природы; / Чимъ довше мусѣль облогомъ лежати, / Дасть въ перелозѣ, тимъ буйнѣйши плоды!» [14, ч. 6, 24].

Із повідомлення з Перемишля від 15 січня 1849 р. довідуємося, що на національне пробудження русинів мали великий вплив також театр і мова вистав. Редакція писала: «Дуже радостнымъ доказомъ

возбудившогося народного чувства Русинѡвъ, и ихъ палающои любви ко родимой мовѣ и словесности суть театральны представленя въ рускѡмъ языцѣ...» (Новины. 1849. Ч. 3. С. 10). А розпочалися вистави комедією-оперою І. Котляревського «На милованье нема силованя» (перероблена Іваном Озаркевичем п'єса І. Котляревського «Наталка Полтавка» – В. Г.), яку глядачі сердечно сприйняли, і вона настільки сподобалася, що відбулася повторно, а виручені кошти переказали для «Заведенія Матици рускои во Львовѣ». 2 січня за старим стилем відбулися вистави комедії І. Котляревського «Москаль Чарѡвникъ» та «Козакъ и Охотникъ», яку переклав із німецької мови Іван із Букової. Обидві вистави з народного життя, зазначала редакція, схвилювали глядачів своїми меланхолійними мелодіями, «своими рускому народови свойственными пословицами и приповѣдками» (Новины. 1849. Ч. 3. С. 10). Повторно вистави пройшли безкоштовно, і на них були запрошені й селяни, «абы имъ показати, що руска мова самобытна и до найвыжшого розвитку и изобразованя способна есть» (Новины. 1849. Ч. 3. С. 11).

Інформуючи читачів про бал у Митрополітальній палаті на честь депутації до цісаря, редакція зазначала, що «мова наша выдавала ся въ оустахъ красавиць еще красшовъ и отримала на сѣмъ дню посвященье на мову сальонову» (Новины. 1849. Ч. 13. С. 53).

Доречно зауважити, що на шпальтах часопису «Новины» поруч сусідували означення рідної мови як руська та малоруська (українська). Зокрема, знак рівності між означеннями «руська пісня» та «дума українська» поставив Богдан Дідицький (під псевдонімом Богданко) у вірші «Ей пѣсня», пишучи: «А якъ она мнѣ вечеромъ оугаю / Заспѣва пѣсьню руску – ту любовиву, / Думку украиньску – на нуту ревливу; – / Я тогда власти надъ собовъ немаю» [6].

Для національного пробудження і усвідомлення національної ідентичності важливими були для тогочасних читачів повідомлення про впровадження рідної мови в навчальних закладах та судочинстві. Так, редакція «Новин» наводила з урядової частини віденської газети від 21 січня 1849 р. міністерське розпорядження («повелѣніє»), що в гімназіях на провінції в «частехъ русскихъ» Галичини тимчасово навчання має проводитись німецькою мовою, поки будуть призначені вчителі, підготовлені в рідній мові. Однак уже тепер, зазначалося в розпорядженні, «наука в рускѡмъ языцѣ преподавати ся може, ...а найпаче при науцѣ релігійной...» (Новины. 1849. Ч. 5. С. 18). Другий же пункт міністерського розпорядження гласив: «2) По всѣхъ гимназіяхъ на русскихъ частехъ краю мається руска мова яко обов'язующій предметъ... запровадити; польская мова оубо яко мова меньшости жителѡвъ яко вѡльний предметъ преподавати ся має» (Новины. 1849.

Ч. 5. С. 19). За тими ж засадами необхідно було організувати навчання в обох гімназіях у Львові та в перших класах ліцеїв у Львові та Премішлі тощо.

Із повідомлення від 15 січня 1849 р. читачі довідувалися, що Добльгофський декрет про тимчасове запровадження польської мови в «нашихъ оучилищахъ» теперішній «Міністеріумъ оуничтожило» і, крім того, замислює у віденському «всеучилищі» «катедру руского языка вѣтворити», а також «повелѣло, чтобы каждѣсенькій оурядникъ на Руси по руски добре зумѣвъ» (Новины. 1849. Ч. 2. С. 5).

Редакція часопису «Новины» підкреслювала важливість запровадження рідної мови і в судочинстві. У замітці від 13 січня 1849 р. вона повідомляла про розпорядження міністерства справедливості, надіслане до апеляційної президії у Львові, з якого видно, як теперішнє міністерство «нашу мову на рѣвнѣ съ другыхъ народѣвъ поставити старає ся» і розпорядилося всі правничі книги з «нѣмецкого на рускій языкъ перевести», щоби при виконанні правосуддя і «рускѣй мовѣ принадлежное мѣстце приспособити» (Новины. 1849. Ч. 3. С. 9).

Маркером національної ідентичності на сторінках часописів «Новины» та «Пчолка» була й українська пісня. Тож не дивно, що їхні редакції в особі І. Гушалевича із великим пієтетом ставилися до народних пісень. Розповідаючи про скрипаля Кароля Липинського, редакція називала його нашим

«руско-оукраиньскимъ гусяромъ», бо він підслуховував «чудесни руски спѣванки нашего люда» і, зачарований їхньою красою, використовував у своїх творах і дав світу пізнати «краснозвучнѣсть руской пѣсни», преобразив і возніс її до ідеалу, через що став «народнымъ гусяремъ Руси» (Новины. 1849. Ч. 15. С. 61). Коли ж помер Вацлав Заленський, редакція часопису «Новины» згадала про нього як «незабвенного для насъ изберателя руско-народныхъ пѣсней» (Новины. 1849. Ч. 20. С. 81).

Варто відзначити, що аналізовані видання, а передовсім політичні «Новины», активно захищала рідну мову від нападок польських авторів, які дописували до віденських газет, зокрема від п. Кореспондента. На думку редакції, той писав жовчю і називав «мову руску мѣшаньцемъ мовы польской и россыійской, а буквы наши хиньскими; – видко читавъ Максимовича и Добровского... Дивуєся, що мова руска, котровъ и хлопи говорятъ, сталася оученою и законодательною» (Новины. 1849. Ч. 12. С. 49).

Однак тогочасна мовна ситуація була доволі складною. У передовій статті «Якъ стоить часопись оу насъ – на Руси», опублікованій без зазначення авторства, але правдоподібно, що вона належала перу І. Гушалевича, констатується, що «Русь має для своєї народности тоє нещастье, що головныи ѣи мѣста якъ Львѣвъ и Перемышль, котры съ часомъ первородный свѣй характеръ и перевагу руску изгубивши, въ тѣмъ небезпечнѣмъ суть

обстоятельствъ, що со всѣмъ переминитися можуть въ мѣсты польскїи» [22, 97]. Тож, звертаючись до русинів із закликом передплачувати видання, І. Гушалевиц просив їх не соромитися своєї народності, яка є «обыльною вѣткою славетного Славенства», і «держѣтся благи надѣи що незабаромъ зацвите народнѣсть руска оу насъ – на Руси, де такъ довго оутисненна была» [22, 98]. Називаючи Львів старим городом святої Русі, престольним храмом славного Льва, редактор із сумом писав, що мало не все місто «бесѣдує нынѣ чужимъ словомъ», хоча більша частина його є «руской крови, котра лишень остыгла» [22, 98].

У публікаціях аналізованих видань трапляється і сполонізована назва Русі, а саме – «Рутенська». Зокрема, в одній із публікацій зі Львова редакція з іронією змалювала поета Мецишевського, який не зміг нічого зробити з русинами, тож взявся до рутенів і розпочав з ними боротьбу на життя і смерть, наганяючи страх, що або впаде «Польска и зѣстане папѣрена Рутенська, або оупаде Рутенська и зѣстане папѣрена Польска», або ж обидві сторони взаємно знищаться і не залишать після себе жодної пам'яті (Новини. 1849. Ч. 10. С. 39). Та загалом в аналізованих виданнях автохтонні галицькі землі називаються Руссю або Галицкою Руссю, щоправда, дуже часто до першої назви додавалися різні прикметники, зокрема автор під криптоні-

мом С..... Х.....скїй у «Сонеті» називав її сумною Руссю («Тугая зима сумну Русь вже опускає...») [19]. І сумною Руссю вона залишалася ще тривалий період.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що у складних суспільно-політичних та економічних реаліях часописи політичного («Новини») і історико-літературного («Пчола») спрямування 1849 р. унаочнили, як їхні автори у завуальованих поетичних образах відображали ідею єдності етнічних українських земель, розділених між двома імперіями – Російською та Австрійською. Реальне ж втілення цієї ідеї вбачали передовсім в об'єднанні русинів Галицької та Угорської Русі в окрему провінцію у межах Австрійської держави.

Проаналізовані публікації засвідчували прагнення українців до єдності на історичному, мовному й духовному рівнях.

Список використаних джерел

1. Галушко М. Новини. Львів, 1849. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: Львів, 2007. Т. 1: 1812–1890 рр.
2. [Головацький Я.]. Иванъ Котляревскій. “Пчола”. 1849. Ч. 3. С. 37-44. Підпис: Я. Г.
3. [Гушалевицъ И.]. До Пчолы. “Пчола”. 1849. Ч. 1. С. 1.
4. Гушалевицъ И. Исторія отечественная. “Пчола”. 1849. Ч. 2. С. 29.
5. Гушалевицъ И. Оголошеньє Письма часового “Новини”. Во Львовѣ въ Пятокъ въ день Ст. Данїила Пророка 1848.
6. [Дідицький Б.]. Ей пѣсня. “Новини”. 1849. Ч. 18. С. 76. Підпис: Богданко.
7. Дячокъ зъ Верховины. (Надѣслано). “Честный издателью Новини!..”. “Новини”. 1849. Ч. 7. С. 25.
8. Его Преосвященству Грегорию Яхимовичи Епископови Перемысльскому, Депуто-

ваному Собора оуставодательного, Предсѣдателя Головного Народно-Руского Собранія и проч. и проч. Въ нарочитый день тезоименства. "Новины". 1849. Ч. 8. С. 31, 32.

9. Зъ оугорскои границѣ. "Новины". 1849. Ч. 3. С. 10.

10. [Костомаров М.]. Пѣсня моя. "Новины". 1849. Ч. 19. С. 79-80. Підпис: *Єремія Галка*.

11. Кто въ насъ до вспоможенія часописмъ наибѣльше вліяеть? "Пчола". 1849. Ч. 7. С. 97.

12. [Лозинькій Й.]. Уваги над правописом руским. "Пчола". 1849. Ч. 17. С. 262-270. Підпис: *І. Лозинькій*.

13. Могильницкій А. Скитъ Манявскій. Епосъ нарѣднній русскій, ѳснованій зъ повѣстей народнѣхъ устныхъ, и в тріехъ частехъ, или повѣстехъ, стихомъ написанъ. "Пчола". 1849. Ч. 14. С. 209-213; Ч. 15. С. 225-228.

14. Могильницкій А. Оученымъ членамъ Матици Руской! Нового Року 1849. "Новины". 1849. Ч. 6. С. 23, 24; Ч. 7. С. 28; Ч. 9. С. 37, 38; Ч. 10. С. 40-44. Автора зазначено у ч. 9 та ч. 10.

15. На Новый рѣкъ! "Новины". 1849. Ч. 1. С. 1.

16. Наумовичъ И. Милый друже. "Пчола". 1849. Ч. 13. С. 199-203.

17. О новѣмъ обмеженію Руси австрійскои. "Новины". 1849. Ч. 25. С. 101-103.

18. Романюк М. Пчола. Львѣвъ, 1849. Українська преса в Україні та світі XIX-XX ст.: іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 2007. Т. 1: 1812-1890 рр. С. 126-128.

19. С..... Х.....скій. Сонетъ. "Новины". 1849. Ч. 17. С. 68.

20. Франко І. Иван Гушалевиц // *Idem. Зібрання творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1982. Т. 35. С. 7-73.

21. Чи былъ феодализмъ на Руси. "Пчола". 1849. Ч. 18. С. 294.

22. Якъ стоить часопись оу насъ – на Руси. "Новины". 1849. Ч. 24. С. 97-100.

References

1. Halushko M. "Novyny". Lviv, 1849. Ukrainka presa v Ukraini ta sviti XIX-XX st., t. 1: 1812-1890 rr., Lviv, 2007. s. 123-124.

2. [Holovatskyi Ya.]. Ivan Kotliarevskii. "Pchola". 1949. no. 3. s. 37-44. Pidpys: *Ya. H.*

3. [Hushalevych I.]. Do Pcholy. "Pchola". 1849. no. 1. s. 1.

4. Hushalevych I. Istoriia otechestvennaia. "Pchola". 1849. no. 2. s. 29.

5. Hushalevych, Y. Oholoshenie pysma chasovoho "Novyny". Vo Lvovi v Piatok v den St. Daniyla Proroka, 1848.

6. [Didytskyi, B.]. Ei pisnia. "Novyny". 1849. no. 18, s. 76. Pidpys: *Bohdanko*.

7. Diachok z Verkhovny. (Nadislano): "Chestnyi izdateliu Novyn!...". "Novyny". no. 7. s. 25.

8. Yeho Preosviashchenstvu Hrehoriii Yakhy-movychovy Yepyskopovy Peremyslskomu, Deputovanomu Sobora ustavodatelnoho, Predsidedatelyu Holovnoho Narodno-Ruskoho Sobraniya i proch. i proch. V narochytyi den tezoymenstva. "Novyny". no. 8. s. 31-32.

9. Z uhorskoy hranytsi. "Novyny". no. 3. s. 10.

10. [Kostomarov M.]. Pisnia moia. "Novyny" 1849. no. 19. s. 79-80. Pidpys: *Iyeremiia Halka*.

11. Kto v nas do vospomozheniia chasopysm naibilshe vliiaet? "Pchola". 1849. no. 7. s. 97.

12. Lozynkii I. Uvahy nad pravopysom ruskym. "Pchola". 1849. no. 17, s. 262-270.

13. Mohylnytskii A. Skyt Maniavskii. Epos naridnyi russkii, isnovanyi z povistei narodnykh ustnykh, i v triiekh chastekh, ili povistekh, stykhom napysan. "Pchola". 1849. no. 14. s. 209-213; no. 15. s. 225-228.

14. Mohylnytskii A. Uchenym chlenam Matytsy Ruskoii! Novoho Roku 1849. "Novyny". no. 6. s. 23-24, no. 7. s. 28, no. 9. s. 37-38, no. 10. s. 40-44. Avtora zanacheno u no. 9 i no. 10.

15. Na Novyi rik! "Novyny". 1849. no. 1. s. 1.

16. Naumovych Y. Mylii druzhe. "Pchola". 1849. no. 13. s. 199-203.

17. O novim обмеzheniu Rusy avstriiskoyi. "Novyny". 1849. no. 25, s. 101-103.

18. Romaniuk M. "Pchola". Lviv, 1849. Ukrainka presa v Ukraini ta sviti XIX-XX st. T. 1: 1812-1890 rr., Lviv, 2007. s. 126-128.

19. S..... Kh.....skii. Sonet // "Novyny". 1849. no. 17. s. 68.

20. Franko I. Ivan Hushalevych // *Idem. Zibrannia tvoriv: U 50-ty t.* Kyiv: Naukova dumka, 1982. T. 35. s. 7-73.

21. Chy byl feodalysm na Rusy. "Pchola". 1849. no. 18. s. 294.

22. Yak stoyit chasopys u nas – na Rusy. "Novyny". no. 24. s. 97-100.